

891.79

UK7

Ob01918

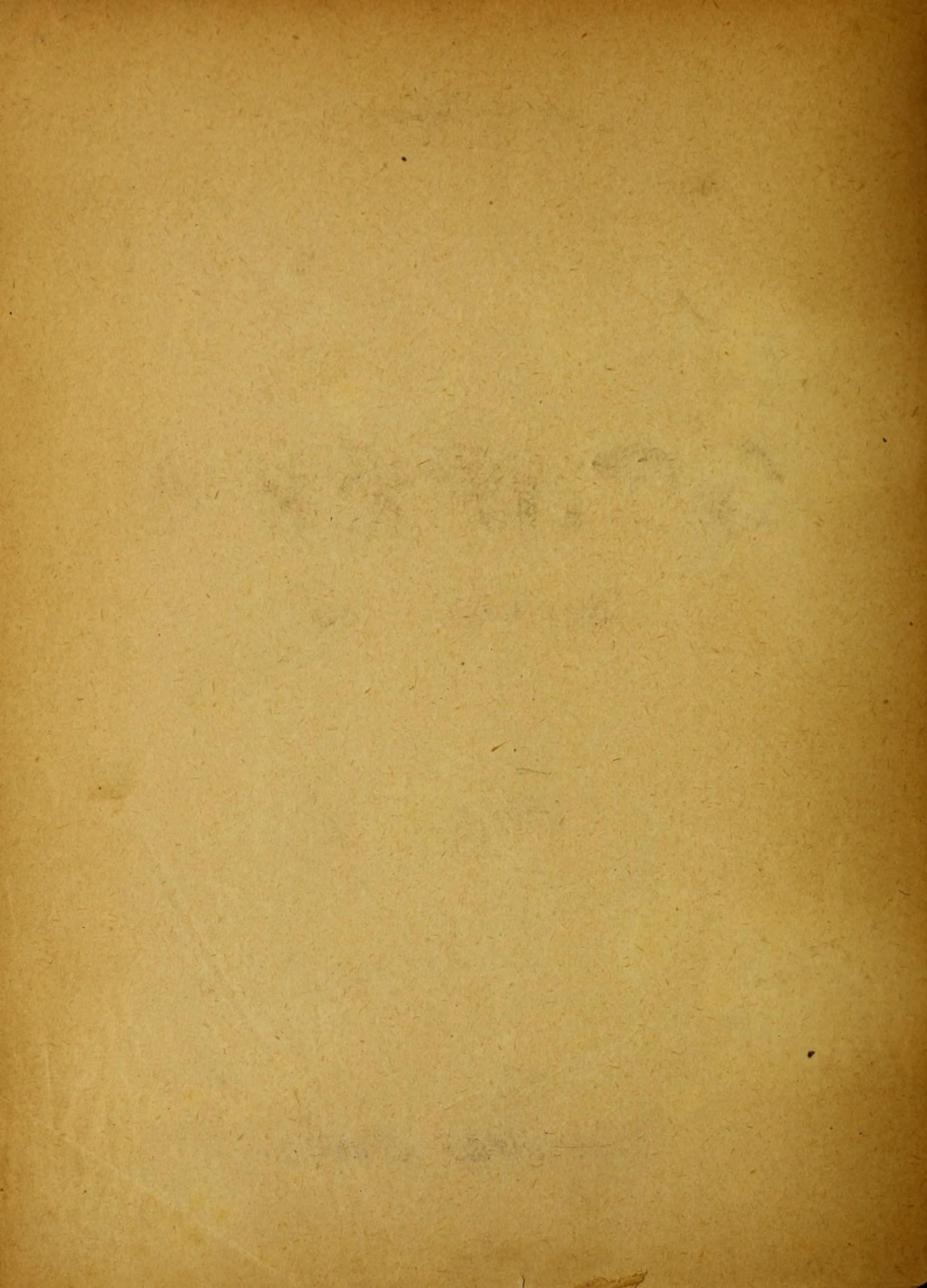
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF ILLINOIS
AT URBANA-CHAMPAIGN

891.79

Uk7

Obo1918

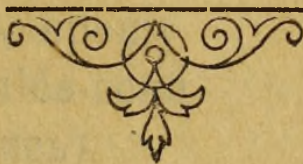

Леся Українка.

БОЯРИНЯ.

Драматична поема.

Тисовський Олександр

КАТЕРИНОСЛАВ.

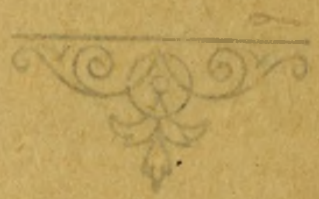
Друкарня І. Вісман та І. Мордхилевич, Феодосійська 9, Тел. 6-59.

1918.

Високі Українці

БОРНЯ

Друкарня

Тисоцький Олександр

ВИДАННЯ
Українського видавництва у Катеринославі.

891.79

Шк 7

Обо 1918

БОЯРИНЯ.

Драматична поема.

I.

Садок перед будинком не дуже багатого, але значного козака з старшини Олекси *Перебійного*. Будинок виходить в садок великим рундуком, що тягнеться вздовж цілої стіни. На рундуку стіл, дзиглики; на столі, прилагожено до вечері. Стара *Перебійниха* дає останій лад на столі, їй допомагає дочка *Оксана* і служебка.

Через садок до рундука ідуть *Перебійний* і *Степан*, молоднй парубок у московському боярському вбранні, хоча з обличчя йому видно одразу, що він не москаль.

Перебійний (до гостя).

Моя стара управилась хутенько!

Дивись, уже спорудила й вечерю,
поки ми там на цвинтарі балачки
провадили.

Перебійниха (зіходить трохи з рундука на зустріч гостеві).

Боярине, прошу
зажити з нами хліба-соли.

Степан (уклоняючись).

Рад би,

шановна паніматко, та не смію,
колиб не гнівались старі бояре,—
я й так уже давно від них одбився.

Перебійний. Про них ти не турбуйся. Підкоморій їх запросив на бенкет, а тебе я випрохав до нас: „Я сам, кажу їм, щось недугую трохи, то не мсжу на бенкетах гуляти, а Степана, по давній приязні до його батька, хотів би пригостети в себе в хаті. Він молодий, йому ще не пристало

на бенкети великі учащати“.

Боярам, видко, вже запах медок,
та варенуха, отже роздобрились,
та й мовили. „Нехай собі *парнішка*
сидить у тебе хоч і до від'їзду.

Навіщо він нам здався?“

С т е п а н. От спасибі,
панотченьку! (зіходить на рундук з господарями).

П е р е б і й н и й. Я джурі накажу,
нехай перенесе твоє манаття
до нас, та й заберу тебе в полон,
поки не визволять бояре.

С т е п а н. Боже!
Такий полон миліший од визволу.

П е р е б і й н и х а (до Оксани).

Піди лиш, доню, там пошли Семена.

(О к с а н а виходить і незабаром вертається).

С т е п а н. Як-би лиш я не став вам на заваді...

П е р е б і й н и х а. Ото-б таки! Ще в нас у хаті стане
для гостя місця!

П е р е б і й н и й. Ти, синашу, в мене
забудь всі церегелі. Та-ж зо мною
Небіжчик батько твій хліб-сіль водив,
укупі ми й козакували. (Садовить С т е п а н а і
сам сідає при столі. До О к с а н и:) Дочко,
ти-б нас почастувала на початок.

(О к с а н а наливає з сулійки дві чарки батькові
й гостеві).

О к с а н а. Боярине, будь ласка, призволяйся.

С т е п а н (узявши чарку, встає і вклоняється
О к с а н і),

дай Боже, панночко, тобі щасливу
та красну долю!

О к с а н а. Будь здоровий, пивши.

(Степан, випивши, знов сідає. Оксана частує батька. Всі вечеряють).

Перебійний (до Оксани:) А він спочатку не пізнав тебе,

ти знаєш? Запитав: Яка то панна у першій парі корогву несе?

Оксана (усміхаючись і поглядаючи на Степана). Коли?

Перебійний. Та отоді-ж, як ти на Трійцю в процесії між братчицями йшла.

Степан. Ти завжди носиш корогву?

Оксана (з певною самовітхою). А як-же, я перша братчиця в дівочім братстві.

Перебійний (жартівливо підморгнувши).

Се вже тобі не та мала Оксанка, що ти, було, їй робиш веретенця.

Оксана. Ті веретенця й досі в мене є... (замовкає, засоромившись).

Степан (втішений). Невже?

Оксана (перебиваючи ніякову для неї розмову. До матері:)

А де се, мамо, наш Іван?

Перебійниха. Та де-ж? На вулиці між товариствомъ.

Іван (Оксанин брат, молодий козак, увіходить з будинку).

Ба ні, я тут. Давайте, мамо, їсти.

Перебійниха. Ти-б уперед хоч привітався з гостем!

Іван (сідаючи, недбало:)

Ми вже віталися там коло церкви.

Перебійний. Він буде мешкати в нас до від'їзду.

Іван (так само). От як? Що-ж, добре... Слухай-но, Оксано, —

ця страва вже простигла, принеси свіжішої.

Оксана (уражена его недбалим тоном).

Служебка зараз прийде,
то й накажи їй.

Іван. Ба, яка ти горда! (до Степана)
у вас там на Москві либонь дівчата
так бришкати не сміють?

Степан. Я московських
дівчат не знаю.

Оксана. Як же се?

Степан. Я власне
недавнє на Москві. Поки ще батько
живі були, я в Києві, в науці,
при Академії здебільша пробував,
а вже як батько вмерли, я поїхав
до матері на поміч.

Перебійниха. Чом ти ліпше
сюди не перевіз матусі?

Степан. Трудно.
нема при чім нам жити на Україні.
Сами здорові знаєте,— садибу
сплюндровано було нам до цеглини
ще за Виговщини. Були ми зроду
не дуже так маєтні, а тоді
й ті невеликі добра утерjali.

Поки чогось добувся на Москві,
мій батько тяжко бідував із нами.
На раді Переявслівській мій батько
подавши слово за Москву,—додержав
те слово вірне.

Іван. Мав кому держати!

Лихий їх спокусив давати слово!

Перебійний. Тоді ще, сину, на двоє гадалось,
ніхто не знав, як справа обернеться...
а потім... присягу не кожне зрадить...

І в а н (іронічно). Та певно! краще зрадити
Вкраїну!

С т е п а н (спалахнув, але стримався).

Не зражував України мій батько!
він їй служив зпід царської руки
не гірш, ніж вороги його служили
зпід польської корони.

І в а н. Та звичайне,
однаково, чиї лизати п'яти,
чи лядські, чи московські!...

С т е п а н. А багато
було таких, що самотійно стали?

П е р е б і й н и й (до Івана).

Сутужна, сину мій, українська справа...
Старий Богдан уже-ж був не дурніший
від нас з тобою, а проте-ж і він
не вдержався при власній силі.

(П е р е б і й н и х а, нахилившись синові до вуха,
шепоче щось. Той нетерпляче
стріпуче чубом).

І в а н.

Батьку!
Що там замазувать? Кажімо правду!
Се річ не власна, се громадська справа!
Якби таких було між нами менше,
що, дома чесний статок протесавши,
понадились на соболі московські,
та руки просягали до тієї
„казни“, як кажуть москалі...

П е р е б і й н и х а. Іване! (сіпає сина за полу).

С т е п а н. Не за для соболів, не для казни
подався на Москву небіжчик батько!
Чужим панам служити в ріднім краю
він не хотів, волів вже на чужині
служити рідній вірі, помагати

хоч здалека пригнобленим братам,
єднаючи для них цареву ласку.

Старий він був обстоювати збройно
за честь України...

І в а н. Ти-ж молодий, —
чому-ж ти не підіймеш теї зброї,
що батькові з старечих рук упала?

С т е п а н. Як пеясню тобі?.. Коли ще змалку
навчав мене з Письма Святого батько,
то він мені казав на пам'ять вивчить
про Каїна та Авеля. „Мій сину,
мовляв, пильнуй, щоб міг ти з ясним оком,
а не з тьмяним, не тремтячи мов Каїн,
Небесному Отцеві одповісти,
коли тебе питає: „Де твій брат?“
а якже могу я на Україні
здійняти зброю так, щоб не діткнути
ніколи нею брата?... І невже
мушкет і шабля мають більше сили
та чести, ніж перо та щире слово?
Ні, учено мене, що се не так!

П е р е б і й н и й. Не звикли якось ми такого
чути...
про те... було б на світі, може, менше
гріха і лиха, якби всі гадали
по твоєму...

І в а н (згідно). Се в Київі ченці
навчають отакого!

О к с а н а. Ти-ж, Іване,
у Київі не вчився. Звідки знаєш,
чого там навчають?

І в а н (зацеплений). От знайшлася
зненацька оборонниця для тебе,
боярине!

Оксана. Я тільки правду мовлю...

(Засоромлена, подається з рундука в садок).

(Увіходить з будинка на рундук Джура).

Джура. Там, пане, я приніс для гостя речі.

Переб'їйний. Ходім, Степане, покажу, де маєш в нас мешкати.

Степан (до Переб'їйнихи). Спасибі, паніматко, за хліб, за сіль!

Переб'їйниха (з косим поглядом на сина).

Пробач, коли що може прийшлося на перший раз не до сподоби...

(Степан з Переб'їйним і Джурою йдуть у будинок).

Переб'їйниха (до Івана нишком):

Ну й ти ж таки! Хто ж так говорить з гостем?

Іван. Ат! Хай же він хоть раз почує правду!

Переб'їйниха. Адже ти чув, що він казав...

Іван. Овва!

бурсак та щоб не вмів замилить очі!

Переб'їйниха. Мені він до сподоби, добрий хлопець такий увічливий...

Іван. Та вам вже, звісно, язиком приподобатись не довго.

Переб'їйниха. Чи сяк, чи так, а вдруге ти не будь таким до гостя гострим! Се ж неначе на те його ми в хату запросили, щоб ним помітувати. Незвичайно!

Іван. Та вже гаразд, не буду зачіпати. (Зіходить з рундука).

Переб'їйниха. Куди ти?

Іван. От піду до товариства. (Іде через садок, перескакує через тині зникає).

(Увіходить служебка і збирає зо стола).

Переб'їйниха. Де ти, Оксано?!

О к с а н а (виходить ізза куща з кухликом в руці).

Ось я, тута, мамо.

Се я барвінок поливаю.

П е р е б і ї н и х а Справді,

полити слід,—зовсім посох на сонці.

Полий же й те, що ми пересадили.

(Перебійниха і служебка, зібравши зо стола, йдуть у будинок). (Оксана, поливаючи квітки, співає веснянки. В садку сутеніє). (Степан нишком вилазить вікном з своєї кімнати на рундук, прудко та звинно зіскакує з рундука на землю і підходить до Оксани).

О к с а н а (уриває спів і впускає кухля).

Ой лихо! Хто се?...

С т е п а н. Панночко, се я.

Прости мене. Ти гніватись не мусиш,

бо ти ж мене сама причарувала

і звабила як соловейко співом.

Я не своєю силою прийшов...

О к с а н а (засоромлено і разом гордовито).

Боярине, до чого сії речі?

Мені їх слухати не випадає. (Хоче йти).

С т е п а н (затримує її за руку).

Ні, ти не підеш так...

О к с а н а (вражена, вириває руку). Се що за звичай?!

Я не холопка з *вотчини* твоєї!

С т е п а н (знищений).

Я не хотів образити тебе.

Запевне, вільна ти... Яка журба

тобі, що я поїду на чужину

з розбитим серцем, що коханий спогад

про зустріч милу обілле отрута?

Тобі дарма, дівчино-гордівнице...

Хто я для тебе? Зайда, заволока...

Адже мене усюди так зовуть...

Ти завтра вже про мене й не згадаєш...

О к с а н а (спустивши очі).

Хіба ти завтра їдешь?

С т е п а н. Щож я маю

тобі тут очі мулити собою?

О к с а н а. Виходить, наче я тебе жену...

Я ще ж тобі не мовила ні слова...

С т е п а н. Невже я маю, ще й того діждатись,

щоб ти мені сказала: „вибірайся“?

О к с а н а (збентежена, зриває з вишні листочки, ку-
сає їх і розщипує в руках).

Який же ти чудний? Ну, що ж я мала
тобі казати?.. Я не звикла так...

Я інших паничів роками знаю

і ще від них такого не чувала...

а ти... недавно що приїхав...

С т е п а н. Панно!

Ті паничі безжурно похожають
на щирому дозвіллі по садочках
та вибірають квітку для забави,
і тільки ждуть, щоб краще розцвілася.

А я ж як в'язень, що на час короткий
з темниці вирвався і має хутко
з веселим світом знову попрощатись
і розцвіту не має часу ждати.

Мені була б не для забави квітка,

я бачу в ній життя і волі образ

І краю рідного краю. Для мене

куточок той, де б посадив я квітку,

здавався б цілим світом... Я забув,

що ти живеш на волі, що для тебе

привабного нема нічого там,

де я живу, і навіть бути не може...

О к с а н а (стиха, похиливши голову).

Чого ж ти так уже у тому певен?

Ти наче думаєш, що я вже справді якась ростина, що в мені немає ні серця, ні душі... (в голосі злехка бреньять сльози. Вона уриває).

Степан (знов бере її за руку, вона не боронить)
Оксано! зоре!..

Пробач... я сам не знаю... я не смію... (з поривом). Ні, я не можу, я не маю сили тебе зректись! (пригортає Оксану). Серденько, скажи, чи любиш ти мене? Промов же слово!

Оксана, Хіба ж би я з тобою так стояла? (Ховає обличчя у його на грудях).

(Німа сцена).

Степан. Я завтра старостів зашлю до тебе.

Чи батько твій їх прийме?

Оксана. Татко дуже тебе вполюбав і матуся теж.

Степан. Що тільки дам тобі я на чужині замість веселощів рідного краю?

Своє кохання вірне, більш нічого...

Оксана. Не думай, ніби я пуста панянка, що тільки має на умі забави та залицяння. Сі трудні часи думок поважних і дівчат навчили.

Якби ти знав, як тут кров гнітить!..

Степан. Кров?

Оксана. Так. Нераз, вернувшись з походу, лицарство з нами бавиться при танцах.

Простягне руку лицарь, щоб узяти мене до танцю, а мені здається,

що та рука червона вся від крові, від крові братньої... Такі забави

не веселять мене... Либонь ніколи не прийняла б я перстень з руки

такого лицаря... (гладить йому руку).

Оця рука

від крові чиста.

Степан. Се не всі вважають
за честь.

Оксана. А я відразу привернулась
до тебе серцем за твою лагідність.

Скажи, чи всі такі в твоїй родині?

Степан. Родина в нас мала: сестра й матуся,
та брат маленький. Так, вони у мене
всі на лихі.

Оксана. Твоя матуся може
не злюбить незнайомі невістки?...

Що я тоді почну там на чужині,
далеко так від роду?

Степан. Ні, Оксана,
того не бійся. Мати будуть раді,
що привезу я жінку з України. —
Мій батько, уміраючи, бажав,
щоб я десь в ріднім краю одружився.
Тебе ж малою мати пам'ятають.

(Знов пригортає її).

Та й хто ж би не злюбив моєї долі,
голубоньки Оксаночки моєї?

Се тільки в пісні всі свекрухи люті,
а ти побачиш, як моя матуся
тобі за рідну стане.

Оксана. Дай то Боже!

Степан. Мені тепер здається, що нігде
на цілім світі вже нема чужини,
поки ми вдвох з тобою. От побачиш,
яке ми там кубелечко зів'ємо
хоч і в Москві! Нічого ж там чужого
у нашій хатоньці не буде — правда?

Оксана. А вже ж. І знаєш, якось я не дуже боюся тої чужини.

Степан. Зо мною?

Оксана (усміхається).

Тим певне, що з тобою. Але й так хіба ж то вже така чужа країна? Та-ж віра там однакова, і мову я наче трохи тямлю, як говорять.

Степан. Та мови вже-ж навчитися не довго... Ну, ніби трохи тверда... Та дарма! оксаночка у мене розумниця, — всього навчиться.

Оксана. Не хвали занадто, бо ще наврочиш!

(Трохи посмутніла) Я вже й так боюся...

Степан. Чого, єдина?

Оксана. Якось так упало се щастя раптом... Я такого зроду не бачила... Всі подруги мої, ті, що побралися, багато мали і горя й клопоту перед весіллям, а я...

Степан. Та ще пожди! От може завтра твій батенько мені поріг покаже.

Оксана. Ні, ні, сього не буде, я вже певна.

Степан (жартуючи).

Здається, паночка не раді з того?

Колиб ще й гарбуза не покотили?..

Оксана. Та годі! Що за жарти?

Степан. От ніяк

не догожу тобі словами! Добре-ж, не буду говорити, коли так!

(Без слів пригортає й милує її. Вона спершу пручається, потім піддається його пестошам).

Г о л о с м а т е р и з б у д и н к у:

Оксано! Годі вже там поливати!
вже пізно!

О к с а н а (кинулась). Мати кличуть!...
(зривається йти).

С т е п а н (утримує її. Пристрасно).
Ще хвилинку!..

Хвилиночку!...

О к с а н а. Я вийду ще до тебе,
як мати ляжуть спати.

С т е п а н. Вийди, люба!
Я виглядатиму тебе до світа.

Г о л о с м а т е р і. Оксано, де ти?

О к с а н а. Ось я йду, матусю!

(Ще раз на прощання обіймає Степана і йде до
будинку).

II.

У Москві.

Світлиця в Степановім дому прибрана по святковому. Знадвору чуто гомін дзвонів. *Мати Степанова і Оксана* увіходять убрані по українськи,—мати в намітці і в темній сукні з широким виложистим коміром. Оксана в кораблику, в шнурівці та в кунтуші.

М а т и (сідає на ослоні, важко дишучи).

Спочину трохи, поки йти у терем...
стара... не носять ноги...

О к с а н а (сідає поруч). Ви, матусю,
казали б ліжко перенести в діл,
бо вам сутужно лазити на сходи.

М а т и. Ой ні, голубонько, нехай вже там,
у теремі... Тут на Москві не звичай,
щоб жінка мешкала на долі. Скажуть:
Ото, стара, а звичаю не тямить!

О к с а н а. Ви-ж не в тутешніх звичаях зросли.

М а т и. То що? Вони, Оксанко, не питають

хто як там зріс... Адже ми тут зайді,—
з вовками жий, по—вовчи й вий...

Оксана (зо сміхом). Ой лихо!

чи то б то й я по-вовчи мою вिति?

Мати. А ти-б як думала?.. Сьогодні в церкві
що шепоту було навколо нас:

„Черкашенки! хохлуши!“

Оксана (трохи посмутнівши). Та... я чула...

гріха десь не бояться: в церкві Божій
замість молитися, людей все гудять,
а ще й виносяться так благочестям
поперед нас...

Мати. Так скрізь воно по світі:

„що сторона, то звичай, а що город,
то й норів“, кажуть люде. Дивно їм
на наше вбрання. Тут жінки зап'яті,
а ми бач не вкриваємо обличча.

Оксана. Чи ми ж туркені?

Мати. Хай Господь боронить!

Воно ж пак і московки не туркені,
а так чомусь ото в них повелося.

Та вже ж, як ти бояриня московська,
неначе б то воно тобі й годиться
вбіратися по їхньому.

Оксана. А ви ж?

Адже ж і ви бояринова мати.

Мати. Що мати, то не жінка. Люди бачать,

що я вже лагожусь у Божу путь,
то де-ж таки мені міняти вбори
(з лагідним і журливим усміхом):

Неварт уже й справляти щось нового.

Адже й старенький мій— нехай царствує!—
в козацькому жупані вік дожив,

так і на смерть його я нарядила —
в мережану сорочку... (втирає хустинкою очі.
Оксана, зворушена, дивиться на неї).

(Коротке мовчання).

Оксана. І навіщо

Степан убрався в те боярське фантя?

От як стояв зо мною під вінцем

у кармазиновім жупані, мамо,

ото був... (зосоромившись, уриває),

Мати (добродушно киває їй головою).

Либонь був до сподоби

тоді комусь... (поважніше)

проте ж не можна, дочко,

йому царського нехтувати вбрання.

Оксана. А батько ж...

Мати. Батько, донечко, старий

і немічний вже був, коли назвався

боярином. Не трапилось йому

виходити вже й з дому після того.

Степан же й на царські беседи ходить,

і в думу і в приказ.

Оксана. Хіба ж то сором,

якби він по козацькому вбірався?

Мати. Не то що сором.. От чудна ти, доню,

уже ж таки твій чоловік боярин,

а не козак, чи ти ж не розумієш?

Оксана (смутно). Чому не розумію?...

Мати. Отже бачиш,

я й Ганну по московському вбіраю,

бо Ганні вже судилаєь тут пара,

вона вже ж не поїде на Україну.

Оксана. Чому її Степан не взяв з собою,

як був у нас?

Мати. Та дівці мандрувати

неначе неподоба; скажуть люде:

„Поїхала там женихів ловити“.

Нехай вже тута шарахвани носить,
коли судилося...

О к с а н а. Та ще дівочий
той шарахван неначе б форемніший,
а шо жіночий, такий бахматий,
та довгий-довгий, мов попівська ряса!
Аж сумно, як се я його надіну?
Ото й на голову такий підситок
надіти треба? Запьясти обличчя?

М а т и. Та вжеж не як.

О к с а н а (помовчавши, ніяково). Боюся я, матусю...

М а т и. Чого ти, донечко, скажи, чого?

О к с а н а. Та ніяк мовити...

М а т и. Ти не соромся.

Вже-ж я тобі за рідну матір тута.

О к с а н а (цілує їй руку).

Так, матінко. То я... собі гадаю...

колиб я не спротивилася часом

Степанові в такій одежі...

М а т и (сміючись). От ще

що вигадала! А тобі Степан

ще не спротивився, що не в жупані?

О к с а н а. Та тож мені...

М а т и. І не вигадуй, дочко!

хібаж таки Степан мала дитина,

що инако вберись, то й не пізнає?

О к с а н а. Пізнати то пізнає...

М а т и (глянувши в вікно). А поглянь

молодшими очима, хто то йде?

чи не Степан бува?

О к с а н а. Егеж, то він,

а з ним ще два якісь.

М а т и, Тікаймо, дочко!
(Підводиться й подається до дверей).

О к с а н а. Чого се, хай Бог милує, тікати,
як від татар?

М а т и. Ще осміють, дитинко;
нема тут звичаю з чоловіками
жіноцтву пробувати при беседі.

(Одчиняє двері й спішиться по сходах у терем).

О к с а н а (іде за нею).

Ой Господи, якіж се тут звичаї!

Оце-але!

*Сцена швидко переміняється. Терем. Крім Оксани і Матері в теремі ще є
Ганна, молода дівчина, сестра Степанова. Ганна убрана як бояришня.*

М а т и (підходить до великої скрині).

Отут, моя дитино,
твое боярське вбрання, Я придбала.

О к с а н а (гrecно, але без радощів).

Спасибі, мамо.

М а т и. Хочеш подивитись,
або приміряти?

О к с а н а. Хай трошки згодом.

Щось я втомилася. Та вже-ж нікуди
сьогодня не піду, то ще поспію
передягтися.

М а т и. До твоєї волі.

Спочинь собі. Та й я піду спочину,
воно й годиться в свято. (Іде в бічну кімнату).

Г а н н а (що досі сиділа, лузаючи гарбузове насіння).

Ой сестричко,
нащо ті свята потрібні в світі?

О к с а н а. Ото спитала! Що тобі Біг дав?

Г а н н а. Та нудно ж, Господи!

О к с а н а. Сидиш, то й нудно.

А ти піди між челядь, погуляй.

Ганна. Куди-ж се я піду? Яка там челядь?

Оксана. А ти хіба товаришок не маєш?

Ганна. Товаришок?.. От де-кого там знаю з бояришень... та як до їх ходити?

Матуся все не здужають, не хочуть зо мною йти... а ти ще не пізналась тут з ними... з замкою сама не хочу, вона така...

Оксана, Чого ж тебе водити?

Уже ж ти не маленька. Йди сама.

Ще й веселіше буде вам без старших.

Ганна. Самій не можна по Москві ходити.

Оксана. Хіба хто нападе?

Ганна. Ні, так, не звичай.

Оксана. Ну, вже ті звичаї отут у вас!

Ганна. Та й що мені бояришні ті скажуть?

Сидять по теремах, от як і я, не бачать світа. Що з їх за веселість?

Оксана, Чогож ви сидите? Пішли б укупі кудись на вигонь, або в гай над річку та заспівали б. Я бувало дома години в хаті не просижу святом.

Ганна. Ба, в тебе дома! Там же не Москва.

Такого тут і зроду не чували,— співати по гаях!..

Оксана, То ти й не знаєш, як на Україні в нас гуляє челядь?

Ганна. Я мало що Україну памятаю, а Ванька тут уже й вродився,

Оксана. Ванька?

Чому ж би не Івась?

Ганна. Так тут зовуть,

то й ми вже звикли. Він і сам так звик.

Мене ж матуся тільки та Степан зовуть іще Ганнусею.

Оксана. А як же
ти тут звешся?

Ганна. Аннушка.

Оксана Чи ба!
(Немов ухваляючи). «Ганнушка».

Ганна (поправляючи). Ні бо, „Аннушка“, Оксано

Оксана. Не вимовлю. Проте ж воно нічого
і по московському, хто добре вміє.

А як по їхньому Оксана буде?

Ганна. Акси́нья чи Аксю́ша.

Оксана. Щось не гарно.

Оксана мов би краще. Ти, Ганнусю,
мене таки Оксаною зови.

Ганна (лащиться до Оксани).

Як хочеш, так і зватиму, сестричко.

Я так тебе люблю! Зраділа, Боже,
як брат тебе з України привіз!

Оксана. Ти ще мене, Ганусенько, не знаєш,
а може ж я лиха...

Ганна. Ні, ні. ти добра!

Ти, бач, усе до мене: „погуляй,
забався, не сиди!“ А ти б почула,

як інші всі боярині спиняють
своїх сестер та дочок. Ій же Богу,

ні за поріг не випустять ніколи.

(Ще більше лащиться).

Оксаночка... ріднесенька... я маю
тебе щось попрохати...

Оксана. Що, сестричко?

(Ганна мовчить збентежена).

Хотіла б може що з моїх уборів?

Бери, що хочеш. Дам тобі й намисто,
ще й коси у дрібушки заплету,

вберу тебе неначе гетьманівну.

- Г а н н а (смутно). Та ні, сього матуся не дозволять...
Я не об тім... Я хочу попрохати,
щоб ти... пішла зо мною у садок...
- О к с а н а. Ото й всього? Було про що просити.
Ходім хоч зараз.
- Г а н н а. Ні, не зараз, потім...
- О к с а н а. Коли ти схочеш. Що ж там у садку?
- Г а н н а. Та бач... самій отам в садку сидіти
мені неможна...
- О к с а н а. Вже й сього неможна?
- Г а н н а. А з мамкою піти—вона розплеще
усім про те, чого я там сижучу.
- О к с а н а (сміючись). А ти ж там що ворожиш?
От хитруха!
- Г а н н а. Та я нічого... тільки виглядаю,
чи не проїдуть вулицею часом
царські стрільці. Вони над вечір іздять.
- О к с а н а. Либонь царський стрілець тобі устрелив
дівоче серденько?
- Г а н н а. Та я ж, Оксано,
заручена.
- О к с а н а. За царського стрільця?
- Г а н н а. А вже ж.
- О к с а н а. То чом же він до нас не прийде?
- Г а н н а. Хоч би й прийшов, то я ж хіба побачу?
Я в теремі, а він там у світлиці.
- О к с а н а. То вам і бачитись неможна?
- Г а н н а. Де ж там!
- О к с а н а. Прилюдно — ні, а тільки крадькома?
- Г а н н а. Ні, як то крадькома?
- О к с а н а. А ти ж хотіла
до нього вийти у садок.
- Г а н н а. До нього?
Ні, я ще сорома не загубила!

І як се ти подумати могла,
що я тебе просила проважати
мене на сходини?... Невже, Оксано,
вважаєш ти, що я така нечесна?

Оксана. Та Бог з тобою! Де ж, яка ж тут нечесть?
Як дівчина постоїть на розмові
з своїм зарученим, то вже й нечесна?

Ганна. А вже ж, тут так.

Оксана. Навіщо ж ти виходиш
туди в садок?

Ганна. Я здалека дивлюся,
як він там вулицею проїздить.
Інакше ж я його нігде не бачу,
хіба що в церкві.

Оксана. Де ж ви розмовляли?

Ганна. Нігде.

Оксана. А як же він тебе посватав?

Ганна. Як? Через сваху. Як звичайно всі.

Оксана. Я щось не разберу.

Ганна. Бо ти не знаєш
тутешніх звичаїв, Нехай лиш мати
тобі розкажуть, бо всього достоту
і я не знаю.

Оксана, Ніби то виходить,
що ви отак, не мовивши ні слова,
і поберетесь?

Ганна. Так найпристойніше.

Оксана. Чудна тут молодь!.. (Усміхається якимсь
спогадам мовчки. Потім стиха, мрійливо)
Я ж було що-вечір
вихожу до Степана на розмову.

Ганна. Як заручились?

Оксана. Та... як заручились...
Ну, раз стояла з ним не заручившись,
інакше хто ж засвататися може?

Г а н н а (закриваючись). Ой лихо, сором!
(Оксана мовчки знизує плечима).

Г а н н а. А твоя матуся
не знає й досі про твої стрівання?

О к с а н а. Чому не знає?

Г а н н а. Що ж, вона простила,
не прокляла тебе?

О к с а н а. Та за що, Ганно?
Сами ж вони були пак молоді,
то знають, що то любощі.

Г а н н а. Оксано!
Що тільки ти говориш? (Знову закривається).

О к с а н а (сміється). От дурненька!

С т е п а н (увіходить поспішно).
Оксаночко, передягнися швидче
в московське вбрання. Там прийшли бояре.

О к с а н а. Та мати ж кажуть, що жінкам не можна
між чоловіцтвом бути.

С т е п а н. Бачиш, любко,
ти маєш тільки їх почастувати,
та й знов у терем вернешся.

О к с а н а. Отак?...
А як же частувати їх, Степане?
по нашому чи може як инакше?

С т е п а н. Та винесеш їм на тарелі меду,—
матуся прилаштують, як там треба,—
уклонишся, боярин поцідує
тебе в уста...

О к с а н а. Степане! що ти кажеш?
Мене бояре цілувати мають?!
Чи се мені причулося?

С т е п а н. Ні, серце,
воно так є, та в тім нічого злого,—
то тільки звичай!

Оксана. Се ще так же звичай!

Нехай йому аби що! не піду!

Степан. (понура). Як хочеш, тільки ти нас тим
загубиш.

Оксана. Таке вигадуєш!

Степан. Ба, ти не знаєш,
які тут люде мстиві... За зневагу
старий боярин візьме, як не вийдеш,
а він же думний дяк, він має силу—
он син його ще молодий,—вже стольник;
він оклепає нас перед царем,
а там уже й готове «слово й діло».

Оксана. Ти не жартуєш?

Степан (ще понурише). Як тобі здається?

Оксана (з жахом). Степане, та куди ж се ми по-
пались?

Та се ж якась неволя бусурменська?

Степан. Я й не казав тобі, що тута воля.

Та як би ми не гнули тута спини,
то на Україні либонь зігнули б
у три погібелі родину нашу
московські воеводи... Ось ти млієш
з огиди, що тебе якийсь там дід
торкне губами, а як я повинен
«холопом Стюпкою» себе взивати
та руки цілувати як невільник,
то се нічого?

Оксана. Боже мій... Степане!
Хто ж каже, що нічого?

Степан. От же бачиш...
Та що я тут розвожуся? Там дяк
мене чекає. То кажи, Оксано,
ти вийдеш?

Оксана. Я не знаю...

М а т и (виходить з кімнати) Вийди, доню,
голубонько! І я тебе прошу!

Не дай мені старій на очі бачить
Степанової згуби!

Г а н н а. Ой сестричко!

як би ти знала, що за лютий дід
отой боярин!.. Я тебе благаю!

Сестриченько! не загуби ж ти нас!

(ридаючи, кидається до Оксани).

О к с а н а (до Ганни, холодно, якось над міру спо-
кійно).

Я вийду. Дай мені московське вбрання.

(Ганна кидається до скрині).

А ви, матусю, наготуйте меду.

Іди, Степане, бав тим часом гості.

(Степан, похиливши голову, виходить).

(Оксана, бліда як смерть, здіймає з голови ко-
раблика).

ІІІ.

Дальня кімнатка у горішньому поверсі в Степановім дому.

С т е п а н. (уволить гостя козака).

Ось тута поговорим, пане-брате,

бо, знаєшь, там... тут буде захистніше.

(Оглядає сіни через двері потім замикає двері на замок і зачиняє вікна. Сі-
дає з гостем далі від дверей. Розмова ведеться не голосно).

Великі чиняться там кривди, кажеш?

Г і с т ь. Та там такі напасті, що крий Боже!

І просвітку нікому не дають
московські посіпаки! Все нам в очі

Тією присягою тичуть...

С т е п а н. Правда,

що присяга таки велика річ.

Г і с т ь. (Голосніше). Чому-ж вони сами забули Бога?!

Степан. Помалу, пане-брате, ще підслуха який слуга.

Гість. Та правда... я й забув...
(тихше). Ми присяги не хочемо ламати, але нехай же царь нас оборонить від тої галичі.

Степан. То трудна справа.
Адже когось він там держати мусить для нагляду, а всі ті воеводи один від одного не ліпші. Звісно, за ними й інші всі порозпускались...

Гість. Послав би царь з українців кого, в Москві-ж тут є такі, от хоч би й ти, що здавна і цареві служать вірне, і рідний звичай вміють шанувати.

Степан. Нас не пошлють..

Гість Чому?

Степан. Бо нам не вірять.

Гість. Отак! Та ви ж тут наче всі у ласці.

Степан. То тут, на очах, а з очей-спустити нас надовго не зважаться. Так, часом, не надовго послами посилають, і не самих, а вкупі з москалями... Щоб воеводами ж настановити, того не буде-й зроду!

Гість. Не здивуйте-ж, як ми відкинемось до Дорошенка!

Степан (Робить рух рукою, мов хоче гостеві затупити вуста).

Крий Боже, пане-брате, що ти кажеш?

Гість (схаменувшись). Так часом зірветься з досади слово...

Найгірше, пане-брате, догаряє оте, що нам не вірять... Мій свояк.

Чорненко, знаєш?

(Степан потакує головою). Так був уклепався,
що ледве-ледве вирвався з душею!

Степан. Чорненко? Він, здається, з найвірніших
царевих приятелів.

Гість. То-то й ба!

А хтось там наклепав при воеводі,
що ніби він послав у Чигирин
листа якогось. От було біди!

Що жінка плакала, в ногах валялась
у воеводи...

Степан (Гірко всміхнувшись). Є прислів'я, брате:
„Москва сльозам не вірить“.

Гість. Щира правда!

Про те знайшлися такі, що помогли...

Степан. Се хто-ж?

Гість. Побрязкачі.

Степан. Хіба що так!

(Мовчання).

Вже так, що цупко затягли супоню
на наших боках...

Гість. А про те є люде,
що не бояться, йдуть, мов на одчай,
бо сказано тернець їм увірвався!

(Присунувшись зовсім близьенько до Степана, гово-
рить пошепки).

Дівчата наші,—де котрі ще вкупі
були з дружиною твоею в братстві,—
гуртом пошили корогву й послали
у Чигирин... звичайне, крадькома..

Іван, твій шурин. сам її одвозив.

Ніхто не знає ще. Якби дізнались,
то страшно здумати, щоб там було!

(Одсунувшись трохи голосніше).

Отак як бач, одважуються люде...

(Степан в мовчазній задумі сіпає кінець свого пояса.

Гість устає).

Що-ж, пане-брате, то нема надії
полегкості дістати від царя?

Степан. (Отямившись з задуми, теж устає).

О ні, чому-ж, я спробую. От згодом
в царя я буду на малій беседі.

Як буде він під чаркою, то може
я догожу йому, він часом любить
пісень/ «черкаських» слухати та жартів,
та всяких теревенів не без того,
що й тропака звелить потанцювати.

Гість. Ото! Хіба ти в нього пахоля?

Степан. Ба, знаєш, як то кажуть: «скачи, враже,
як пан накаже»... Та ладен я, брате,
уже хочби й на голові ходити,
аби чогось добутися для тебе
та для України. Дай мені супліку,
оту, що ти приготував цареві,—
як влучу слухний час, то я подам
до власних рук йому.

Гість. (Виймає загорнений у хустину папір з пе-
чатками). Ось, пане-брате.

Хай Бог тобі поможе! Не минути
розливу крові братньої, як тільки
супліка сая марна буде.

Степан. Боже,
не попусти!

Гість. Бувай здоров. Піду вже.

Степан. Хай Бог тебе провадить, пане-брате.

(Чоломкаються, гість виходить).

Оксана. (Швиденько увіходить з інших дверей
швидким кроком).

А я тебе, Степане, скрізь шукаю.

Степан. Що там таке?

Оксана. Порадитися треба.

Мені Яхненко тут листа привіз
від братчиці-товаришки.

Степан. (з поспіхом). Де лист?

Його спалити треба!

Оксана. Бог з тобою!

Чому спалити? То вона прохає,
щоб я, по змозі, грошей їй послала,
якусь вона потребу має пильну.

Степан. Не посилай. Крий Боже! і не думай!

Оксана. Та що тобі Біг дав? Я й не гадала,

що ти такий скупий. Коли вже так—
я з посагу свого послати можу.

Степан. Та я не грошей жалую, Оксано.

Оксана. А чом же ти не хочеш?

Степан. Небезпечно.

(Нахилившись до неї, зовсім нишком).

Вони там з Дорошенком накладають...

Оксана (здивована мовчить, потім загадково усмі-
хається).

Ну, що ж, так може й треба.

Степан. Схаменися!

Ти ж так боялася розливу крові,
а ся війна найпаче братовбійна,
що Дорошенко зняв на Україні,—
тож він татар на поміч приєднав
і платить їм ясирем християнським.

Оксана (сіда мов знесилена на ослін і спирається
на стіл).

Скріз горе, скрізь, куди не обернися...

Татари там... татари й тут...

Степан. Оксано!

Що мариться тобі? Татари тут?

Оксана. А що ж? Хіба-ж я тут не як татарка
сiju в неволі? Ти хіба не ходиш
під ноги слатися своєму пану
мов ханові? Скрізь палі, канчуки...
холопів продають... Чим не татари?

Степан. Тут віра уристіянська.

Оксана. Тільки ж віра!
Та й то... прийду до церкви—прости Боже!—
я тут і служби щось не пізнаю:
заводять якомсь, хто зна й по якому...

Степан. Оксано, се вже гріх!

Оксана. Ой чоловіче!..
Тай осоружна-ж ся мені Москва!
(Схиляється головою до стола).

Степан. (Сумно стоїть над нею).

Я так і знав... Хіба-ж я не казав,
що я тобі нічого дати не можу
тут на чужині?...

Оксана (Кидається до нього). Ні, мое кохання!
Се я недобра! Так немов не знаю,
що бідний мій голубонько страждає
за всіх найгірше,—треба-ж завдавати
жалю ще більше! (Степан пригортає її).

Ну, скажи, мій любий,
чи довго нам ще мучитися так?

Степан (зітхнувши). Бог знає, серденько!

Оксана. Невже й загинем
у сій неволі?

Степан. Май надію в Бозі.

Ще якомсь, може, зміняться часи.

Коли б утихомирилося трохи
там на Вкраїні, попрошу царя,
щоб відпустив мене хоч у гостину.

Оксана. Тепер ніяк неможна?

Степан. Ні, єдина,
тепер нема що й думати! От саме
я маю до царя супліку нести,
що люде з України привезли,
жаліються на утиски, на кривди...
Я маю боронити ту супліку,
то вже ж не час проситися з Москви.
„От, скажуть, речі солодко розводить,
а сам в ліс дивиться“. Тепер, Оксано,
нам треба стерегтися так, „щоб муха
не підточила носа“, як то кажуть.
Крий Боже схибити в чому,—пропала
вся наша справа і громадська вкупі.

Оксана. Ну, як його ще більше стерегтися?
Вже й так немов замазались у піч!

Степан. Та от, наприклад, ти послати хочеш
ті гроші братчиці...

Оксана (спустивши очі). Вже не пошлю.
Нехай пробачить, що-ж, коли не змога...
Я напишу їй...

Степан. Краще не пиши
нічого, серце.

Оксана. Як же так. Степане?
Се-ж навіть незвичайно!

Степан. Як листа
десь порехоцлять—чи то раз бувало?—
то ще готові взяти на тортури,
як викриють ту справу з Дорошенком,
щоб ти призналася, в чім накладала
з товаришками..

Оксана. Я перекажу
через Яхненька...

- Степан. Мушу я просити,
щоб ти його у нас тут не приймала.
- Оксана. Та я ж його просила, щоб прийшов!
Вже ж не прогнати!
- Степан. Накажи слугою,
що ти нездужаєш.
- Оксана. Не випадає.
- Степан. Як хочеш. Тільки як візьмуть „на дибу“?
то вже не жалуй!
- Оксана. Звідки вже й „на дибу“?
- Степан. А що-ж ти думаєш? За тим Яхненком
шпиги московські цілим роем ходять.
Я знаю їх.
- Оксана. (Зажурена). Так я й не передам
родині ні листів, ні подарунків...
- Степан. Та знаєш, люба, поки що, то й кращеб
Не озиватись, надто до Івана,
бо він в непевні справи устряває...
- Оксана. До брата рідного не озиватись?
(У неї стають сльози в очах).
- Степан. Се-ж не на віки, рибонько, тим часом,
поки утихомириться... (знов пригорта її).
- Оксана (не відповідаючи на пестощі безвиразно).
Гаразд,
нікому не писатиму.
- Степан. Ти, серце,
на мене гніваєшся.
- Оксана. (Так само). Ні, чого-ж?
Ти маєш рацію. На що писати?
(Степан опускає руки. Оксана повагом виходить
з хати).

IV.

Терем.

Оксана гаптує в кроснах, руки в неї ліннві, в'ялі.

Степан (увіходить і сідає близько Оксани, на
дзиглику).

Щось голова болить...

Оксана (не підводячи очей від шитва).

Ти пізно встав.

Степан. Та світом же прийшов з тієї беседи.

Оксана. Було там весело?

Степан. Ей, де там в ката!

По ширості бояться слово мовить...

П'ють, п'ють, поки попьються, потім звада...

Оксана. А як же там, Степане, та супліка?

Степан. Та що-ж... ніяк... Царь каже: „Прочитаєм, подумаєм“... Чували вже ми-теє!

Оксана. Щож буде?

Степан (з болісною досадою). Ой; не знаю! не питай!

Мовчать. Оксана шие, потім голка випадає їй з рук.

Степан. Хоч би ти щось, Оксано, розказала,

а то так сумно, голова забита
усяким лихом.

Оксана (віяло), Щож я розкажу?

Нічого я не бачу і не чую,
сижу собі...

Степан (трохи подразнений). Ну, робиш же що
небудь?

Оксана. Учора вишила червону квітку,
сьогодня синю... Се тобі цікаво?

Степан. Ти так неначе дражнишся зо мною!

Оксана (крізь сльози). Ні, далєбі, Степане, не
дражнюся!

Степан. (Придивляється до шитва. Лагідно).

А що се буде з сеї лиштви, любко?

Оксана. (Знов безучастно). Не знаю, се щось Ган-
на почала.

Степан. Либонь собі на посаг. Се вже хутко
її весілля.

Оксана. Та за місяць ніби.

Степан. От на весіллі трохи погуляєш,
розважишся.

Оксана. Ет, знаю ту розвагу!
Частуй та кланяйся: „Не обезсудьте“...
„Черкашенка, чужачка“...

Степан. Ти вже надто
на те вважаєш.

Оксана (байдуже). Ні, мені дарма.
(Мовчання).

Степан. Ти так неначе втомлена сьогодні.
Клопочешся при господарстві може?

Оксана. Ні, я не клопочусь,—то все матуся.
Ми з Ганною все шиємо.

Степан. То може
нетреба стільки шити?

Оксана. Щож робити?
Насіння я лузати не люблю,
так як Ганнуся. Треба ж десь подіти
і руки й очі...

Степан. Бідненька ти в мене.
(Оксана проривається риданням).

Оксано! що се ти? Та Бог з тобою!

Чи хто тебе образив? Мати? Ганна?

Оксана (трохи стишуючись).

Вони як рідні... я на їх не скаржусь...

Степан. Так що-ж?...

Оксана (уриває ридання, з одчаєм).

Степане! ти хіба-ж не бачиш?

Я гину, в'яну, жити так не можу!

(В знесиллі похиляється на кросна).

Степан. Се правда. не ростуть квітки в темниці...

А я гадав... (ходить по хаті в тяжкій задумі,
потім спиняється перед Оксаною).

Оксано, заспокойся,

поговорім ладом.

Оксана. Про що, Степане?

Степан. Виходить, я тебе занапастив.

Оксана. Ні, я сама..

Степан. Однаково. Я більше не хочу заїдять твоєї долі.

Хоч як мені се гірко... я готовий.

тебе до батька відпустити.

Оксана. Як?

А ти-ж?

Степан. Я тут зостануся. Для мене немає воріття, ти ж тее знаєш.

Оксана (зворушена). То се б тебе покинути я мала?

Чи я ж на те стояла під вінцем і присягу давала?

Степан (гірко). Я, Оксано, не хан татарський, щоб людей держати на присязі, мов на шнурку. Ти вільна. Се тільки я в неволі.

Оксана (хитає головою). Ні, Степане.

Степан. Чого ж? Я присягу тобі вертаю... (Голос йому переривається від турботи).

І я прошу тебе... прости мене...

що я... тебе відмовив від родини...

що я...

Оксана (обіймає його). Ні, годі, не кажи!

Не знаєш ти... Ще ж ти мені ні слова,

ні слова не промовив там, у батька,

а вже моя душа була твоєю!

Ти думаєш, як я тепер поїду

від тебе геть, то не лишиться тут

моя душа?

Степан. Так щож робити, люба?

Оксана. Втікаймо всі! Мій батенько допоможе прожити якомсь, поки ти придбаєш.

Хай їм абищо, сим московським добрам!

Втікаймо на Україну!

Степан. Царь достане
боярина свого скрізь на Україні
та ще й твоїй родині буде лихо.
Не скриємось нігде...

Оксана. Втікаймо в Польщу!
А ні, то на Волощину!

Степан. Що з того?
Зміняємо чужину на чужину...
Приблудами чужі пороги будем
там оббивати... все одно, що й тут.

Оксана. Ні, там вільніше.

Степан. Треба заслужити
чимсь ту сусідську ласку. Чим же більше,
Коли не зрадою проти Москви?

Оксана. Так їй і треба!

Степан. Присяга, Оксано,
велике діло. Царь мені не верне
так присяги, як я тобі вернув.
Тай я йому не можу повернути
всього, що я приймав з його руки.
(Мовчання. Починає сутніти. Десь у церкві
тихо дзвонять).

Оксана. Степане, вже не говорімо більше
про се ніколи.

Степан. Так, нетреба, люба...
(згодом). Чому не шиєш?

Оксана. Вже мені невидко.
А ще світити рано.

Степан. Заспівай.
щось потихеньку, як що можеш.

Оксана. Добре.
(Співає потихеньку).

„Ой як було хорошенько, як рід з родом пье,
Вип'є чарку, вип'є другу, тай по сестру шле.

„Сеструненько-голубонько“.... (уриває)

Не можу.

Либонь я одзвичаїлась од співів

та й щось на груди важко. (Кашляє).

Степан (стрівожений).

Ой, кохана,

чи ти не хвора?

Оксана.

Де ж там! То щось так.

(Увіходять Мати й Ганна, за ними слуги вносять загортки з покупом. Пек-
лавши пакунки, слуги виходять).

Мати. Добри вечір, дітки! Що сидите

Так поночі?

Степан. Так, де-що розмовляли.

Мати. Не наговоряться все голубятка.

Коли-б то Бог судив і Ганні нашій
таке подружжя!

Ганна (Світить тим часом і разгортає пакунки).

Подивись, Оксано,

чого ми накупили! (Оксана підходить).

Се на шубу,

а се на літники, а се на кичку.

Що, правда, гарне? Ми-ж ото пішли
аж до купців заморських.

Оксана. (жваво).

Гарно, гарно!

Тай молодичка з табе гарна буде!

Ну, й потанцюю в тебе на весіллі!

Нехай уже московки не здивують!

Ганна. От я люблю, як ти така весела,

а то сидить, похнюпившись, аж сумно.

Мати. Та звісно, і чого-б таки журитись?

ви люде молоді... у хаті лад...

Оксана (підхоплює). За хатою добро...

Ганна (не завважаючи іронії)

А вже-ж, се-
стричко,

якби ти бачила, що там купців
наїхало! І чом ти не пішла
Із нами вкупі?

Оксана. Я дошити хтіла.

А завтра й я піду по всіх усюдах,
закупимо з тобою всю Москву!
От я собі парчеву кичку справлю!
Степане, можна?

Степан. Чом би ж то неможна?

Оксана (плеще в долоні й приспівує).

„Бодай мені такий вік довгий,
як у мене чоловік добрий!“...

Мати (втішно всміхаючись).

Ну й вигадниця в тебе жінка, синку!

Ганна. А як вона мені співала гарно
весільної! Сестричко, заспівай
тієї як то косу, розплітають.

Оксана. Не хочу, то сумна, ще знов заплачеш.

Я зараз коровайницею буду,

або приданкою—ти тільки слухай:

(Співає дуже голосно, по сільському):

Не бійся, матусю, не бійся,

в червоні чобітки обуйся,

щоб твої підківки бряжчали,

щоб наші вороги мовчали!

Гу!

(Вигукнувши, вискакує на ослін).

Отак приданки скачуть через лавки!

Степан (ловить її й здіймає з ослона).

Ну, ну, Оксано, ти вже щось занадто.—

Мати. Та правда, донечко, почує челядь...

Оксана. Овва! так щож? Бояриня гуляє!

Давай утнем санжарівки, Ганнусю!

Ганна (сміючись). Та я не вмю!

О к с а н а.

Я тебѣ навчу!

(Крутить Ганну навколо себе, приспівуючи).

„Гуляй, гуляй, господине,

нехай наша журба згине!

Ой чи згине, чи не згине,

гуляй, гуляй, господине!“

Що ж ти, Степане, помагай співати!

(Залягається сміхом, що згодом переходить в кашель. Степан трівожно кидається до неї).

У.

Степанів садок. Будинок виходить в нього задньою стіною. Видко кратчасті вікна терема і піддашок із сходами. Збоку в садку зроблена повіточка садова, вся в зелені та в квітках; у повітці приладновано великий турецький ослін з подушками.

З терема по сходах надвірних помалу спускаються Мати і Оксана. Оксану ведуть попід руки дві служниці-„сѣнныя дѣвушки“. Оксана у простій широкій хатній сукні, без кички, голова зав'язана на український лад шовковою хусткою. Оксана хвора, очі позападали, але дуже блищать, на щоках хворий рум'янець.

М а т и (пройшовши вперед до повітки, показує дівчатам на ослін).

Отут боярину посадовить

та й можете вертати до роботи.

(Дівчата садовлять Оксану і вертаються в терем).

М а т и. Що, донечко, тут, правда ж, придобніше? вільніше дихати?

О к с а н а. Вільніше?... (Схиляється на подушки).

М а т и.

Ляж,

ляж, рибонько. Заснути, може, хочеш?

О к с а н а. Так, я б заснула... тільки я боюся...

М а т и. От, хай Бог милує! чого боїшся?

Оксана. Та все якесь таке страхіття сниться,
Мати. Ти помолись до Йосипа святого,
то він всі сні перенесе на добре.

Оксана. От відколи я тут, то й сні змінились...
Бувало там, у батенька, все сниться,
що я літаю, Так бувало любо...
А тут не снилось і разу...

Мати. Бач, любко,
як сниться, що літаєш, то ростеш,
отим воно так замолоду й сниться.
Тепер же ти вже не ростеш...

Оксана. Та... певне...

Мати (поправляючи їй подушки).
Ляж вигідненько, та засни гарненько.
(Сідає коло неї в ногах).

А я посижу тут, помолюся,
щоб Бог тобі послав у сні здоров'я.
(Виймає бурштинові чітки і перебірає їх, стиха во-
рушачи устами. Оксана засипляє).

(Степан виходить з долішнього рундука. Мати ки-
ває йому щоб помалу йшов, не гукав, потім устає
обережно і йде до нього на другий кінець садка, далі
від повітки).

Мати (нишком). Ну, що ж казав той німець? Є надія?
Степан Щож, каже: „В Бога все можливо“.

Мати. Певне!

Та все ж би й людської снаги докласти
либонь не гріх.

Степан. Він докладає, мамо.
Він є людина велико-учена...

та щож, коли така тяжка хвороба?
Мати. І звідки причепилася напасть?...

Либонь се хтось наврочив на весіллі
Ганнусинім, бо відтоді й зслабла.

Степан. Здається, ще давніше почалося...

Мати. Хіба? Та ні, вона була здорова.

А от що на весіллі... Ну, та як же

той німець каже? З чого б то воно?

Чи з пристріту? Чи може з переляку?

От горе, тут нема таких бабів,

як там, у нас, -- коли б так пошептали...

Степан. Ні, матінко, не помогли б ті шепти.

Така вже слабість.

Мати. Що ж воно? Як зветься?

Степан. Казав він: „Ваша пані занудилась

По ріднім краю — се є также слабість“.

Сказав мені по грецьки, як і зветься.

Мати. Та він то назове на всіх язиках,

а щоб то вигоїти...

Степан. Він казав, —

коли б її повезти на Україну,

то може-б ще й одужала.

Мати. От, синку,

на сей раз німець може й правду каже.

Вона таки нудилася, небога.

Щож, відомо, завезена далеко...

Не кожде привикає до чужинї.

Котре привикне, а котре то й...

Степан. Мамо,

я попрошу царя, щоб нас пустив

до тестя у гостину -- чей же пустить?

Мати. Та може й пустить -- вже ж війни немає.

Степан. Скажу йому, що маю ще й у Київ

повезти хвору жінку поклонитись

угодникам святим там у печерах,

для ізцілення -- невже ж не пустить?

Мати. Повинен би пустити. Се вже й гріх

людей на богомілля не пускати!

А це, Степанку, ти надумав добре —
поїхати на прощу, помічніше
воно буває над усякі ліки.

(Зітхнувши, поглянула на небо).

Ба, сонечко схиляється на вечір.

Ти б тут розбудив Оксану, синку.

Навзаході недобре спати хворим.

А я піду, зварю майове зілля,

щоб на ніч їй було готове пити.

Степан. Спасибі, що клопочетесь нею.

Мати. Що ж, синку, завели чужу дитину,

то треба ж якось їй давати раду. (Іде в терем).

(Степан підходить до Оксани і стиха цілує її. Вона
прокидається).

Оксана. Се ти, Степане?... Бач, мені приснилось,
що місяць ясно-ясно засвітив
у батковім садочку...

Степан (удавано-веселим голосом). Місяць, люба?
Се дивно, бо як раз на тебе сонце!

Оксано. Щож, може там ясніше світить місяць,
Ніж тут сонце...

Степан. Не журись, Оксано,
ось хутко знов побачим, як там світить
і сонечко і місяць на Україні.

Оксана. Се ж як? хіба умру? Тоді запевне
душа полине...

Степан. Бог з тобою, люба!
Чи я-ж би про таке тобі казав?
Надумав я поїхати з тобою
в гостину до твоїх.

Оксана (іронічно). Велике діло,
що ти надумав! Царь думки заверне.

Степан. Царь пустить. Вже ж тепера на Україні.
утихомирилося.

Оксана. (гостро). Як ти кажеш?
Утихомирилось? Зломилась воля,
Україна лягла Москві під ноги,
се мир по твоєму—ота руїна?
Отак і я утихомирюсь хутко
в труні.

Степан. Ти одживешся на Вкраїні.
Москва ж не може заступити сонця,
зв'ялити гаю рідного, зсушити
річок веселих.

Оксана (понуро, уперто). Годі, не кажи.
Нікуда я тепера не поїду.

Степан. Чому-ж?

Оксана. Не хочу.

Степан. Що се ти Оксано?

Мені аж дивно! що се ти говориш?

Оксана (розпалившись, підводиться).

А я дивую, ти з яким лицем
збираєшся з'явитись на Вкраїні!

Сидів—сидів у запічку московським,
поки лилася кров, поки змагання
велося за життя там на Вкраїні,—

тепер, як „втихомирилось“, ти їдеш
того ясного сонця заживати,
що не дістали руки загребуші,
та гаєм недопаленим втішати.

На пожарині хочеш подивитись,
чи там широчо розлилися ріки
від сліз та крові?...

Степан. Ти тепер картаєш...

А як сама колись мені казала,
що ти прийняти можеш тільки руку
від крові чисту?

Оксана. Правда, я казала...

Ми варті одно одного. Боялись
розливу крові, і татар, і дйби
і кривоприсяги й шпигів московських,
а тільки не подумали, що буде,
як все утихомириться... Степане,
дай руку!

Степан. Се навіщо?

Оксана. Ти не хочеш?

Степан. Ні, чом же? (Дає руку Оксані).

Оксана. (Дивиться на свою й Степанову руки).

От, здається, руки чисті,
проте все мариться, що їх покрила
не кров, а так... ненюв якась иржа...
як на старих шаблях буває, знаєш?

(Пускає його руку і лягає знов. Говорить повільніше,
млявіше, з перервами).

У батенька була така шаблюка...
вони її закинули... ми з братом
знайшли... в війну побавитись хотіли...
не витягли... до піхви прикипіла...
заржавіла... Отак і ми з тобою...
зрослись, мов шабля з піхвою... навіки...
обоє ржаві...

Степан. Ти, Оксано, вмієш
зарізати словами без ножа.

Оксана. Та тільки ж се я вмію, більш нічого.

Що небудь же і я повинна вміти...
(Мовчання).

Як я умру, ти не бери вже вдруге
українки, візьми московку ліпше...

Степан. Оксано!

Оксана. Всі ми ріжемо словами,
а тут жінки плохі, вони бояться...

Степан (з мукою). Та пожалій себе й мене хоч троки!

Оксана. Занадто я жаліла... в тім і горе..

Як би я мала силу не жаліти,
то вирвались би геть з сії кормиги—
і ти б ослобонився від иржі...

А так, вже чисто: ні собі, ні людям!

Степан. Оксаночко! Поїдем на Україну!

Ну, я тебе прошу! Там батько—мати,
родина, приятелі, там ти з ними
разважишся.

Оксана (одвертається). Я й в вічі не насмію
їм глянути...

Степан. Ну, в Київ подамося,
помолимося, нехай нас Бог простить,
нехай тобі здоров'я верне!

Оксана. На що?
Кому потрібно те моє здоров'я
та й я сама?

Степан. Мені, моя єдина!
Я ж так тебе люблю!

Оксана. Тобі здається.
Ти жалуєш мене, але любити...
таки й нема завіщо... я тепер
така недобра стала, вередлива...

Степан. Ні, ні, моя хороша!

Оксана. Я—хороша?
Хоч-би й була коли яка краса,
то вже давно вона з обличчя спала..

Степан (гладить її руку, низько похиливши голову).
Ти шарпаєш себе речами тими.
Нетреба стілько говорити...

Оксана.

Правда...

Степан. Та й що картатися словами, люба?

Нас доля так уже скарала тяжко,
що певне й Бог простить усі гріхи.

Хто кров із ран теряв, а ми із серця.

Хто засланий, в турму замкнутий був,
а ми несли кайдани невидимі.

Хто мав хвилини щастя в боротьбі
а нас важка, страшна душила змора,
і нам не вділено було снаги
ту змору подолати...

Оксана (спокійніше й лагідніше, ніж досі).

Так, се правда.

Але ніхто цього не зрозуміє,
поки ми живі. Отже треба вмерти.

Ти певне довше проживеш, ніж я,—

до рук тобі свій заповіт віддам я,

а ти його передаси родині

і братчикам, хто ще живий лишився.

Степан (з гострою тугою). Ой, краще б я тобі та-
ке казав!

Оксана (підводиться і прихиляє його до себе).

Ні, любий, ти на світі потрібніший,
тобі ще є про що й про кого дбати.

Ворцем не вдався ти, та після бою
подоланим подати пільгу зможеш,

як ти нераз давав... На бойовиську
не всі ж померли, ранених багато...

поможеш їм одужати, то може

колись там... знов зібравшись до бою

вони тебе згадають добрим словом...

а як і ні—не жалуй, що поміг.

(Сидять який час мовчки, обнявшись).

Степан (підводиться і подає Оксані руку).

Ходім, я заведу тебе до хати.

Бач, сонце вже назаході.

Оксана.

Ходім.

(Спіраючись на руку Степанову, іде до будинку. Не доходячи рундука, спинається і обертається, дивлячись на західне сонце, що вже зникає за обрієм).

Добраніч, сонечко! ідеш, на захід...

Ти бачиш Україну—привітай!

27—29. IV. 1910.

В катакомбах.

(Посвята шановному побратимові А. Кримському).

Катакомби коло Риму. В крипті, слабо освітленій олійними каганчиками і тонкими восковими свічками, зібралась громадка християн. Єпископ кінчає проповідь слухачам і слухачкам, що стоять набожно, тихо і покірно.

Єпископ. Прославмо-ж, браття, Господа
Христа,
Що посадив на небі поруч себе
Замученого брата Харіклея.

Хор. На небі слава Господу Христу,
Що визволяє від земних кайданів,
З гріховної темниці нас виводить
У царство світла вічного.

Діакон. Амінь.

Єпископ Наш брат був на землі рабом по-
ганським,
Тепер він раб Господній, більш нічий,

Неофіт-раб. Господній раб? Хіба ж і там раби?
А ти ж казав: нема раба, ні пана
У царстві Божому!

Єпископ. Се щира правда:
Всі рівні перед Богом

Неофіт-раб. І раби?

Єпископ. Раби Господні, брате, не забудь.
Сказав Христос: ярмо моє солодке,
Тягар Мій лехкій. Розумієш?

Неофіт-раб.

(Після тажної задуми)

Ні!...

Не можу. Не збагну я сього слова.

Християнка-рабиня

(в раптовому нестямі пророкує).

Уже лежить при дереві сокира!...

„ Я посічу його і вергну в племінь “
Сказав Господь!... Прийди, прийди,
прийди,

Ісусе, сине Божий! Похилилась

Твоя пшеница,— жде вона серпа...

Ох, доки-ж, Господи?... Рахиль ридає,

Нема її діток... (Безладна мова пере-
ходить в несамовитий лемент, иньши жінки й собі
починають голосити, де хто з чоловіків теж не
витримує).

Епіскоп.

(Владним, дужим голосом).

Геть, сатано!

Твоєї влади тут немає! (підходить до про-
рочиці, що б'ється в корчах і кладе їй на голову руку).

Сестро.

Молитва й віра хай тебе рятують

Від навождення злого духа. (Жінка по-
малу затихає під його поглядом і безсило схиляється
на руки до товаришок, що піддержують її).

Християнка.

(одна з тих, що піддержують пророчицю. Ози-
вається несмілим голосом).

Отче.

Ії дитину вчора пан продав

Якомусь грекові з Коринта...

Епіскоп.

Вмовкни.

Великий наш апостол заповідав:

„А жінка серед збору хай мовчить.“
(Пророчицю тим часом виводять. Мовчання.)

Неофіт-раб.

(Підходить до єпископа. Тремтячим від збен-теження, але розпачливо-зважливим голосом).

Прости, але я все-ж не розумію,
Як може бути якийсь ярмо солодким,
А щось важкеє легким.

Єпископ.

Брате мій,
Коли ти сам по волі шию схилиш
В ярмо Христове, солодко се буде
Твоїй душі, коли ти самохіть
На себе Хрест візьмеш, невже він
буде
Важким для тебе?

Неофіт-раб.

Але нащо маєм
Ще самохіть у ярма запрягатись
Та двигати хрести по власній волі,
Коли вже й так намучила неволя?
Намулили нам ярма та хрести
І шию, й душу, аж терпіль несила!
Я не за тим прийшов до вас у
церкву,
Щоб ярем та хрестів нових шукати.
Ні, я прийшов сюди шукати волі,
Бо сказано-ж: ні пана, ні раба.

Єпископ.

І сюю волю матимеш ти, брате,
Як тільки станеш під ярмо Христове.
Раби Господні рівні між собою.
Ти під ярмом шлях світовий прой-
деш
І в царство Боже ввійдеш, тее
царство,
Де вже немає пана окрім Бога,
А він же нам отець. Твоя гординя
Була-б до сатанинської подібна,

Як би ти влади Господа-отця
Не хтів признати над собою.

Неофіт-раб.

Отче!

Яка вже там в раба гординя тая!
Нехай і так, нехай отець єдиний
Над нами буде, та коли ж настане
Те царство Боже? Де його шукати?
Один з братів казав: воно на небі,
А другий: на землі... (дивиться з за-
питом і палким сподіванням).

Епіскоп.

Обидва праві.

Неофіт-раб.

Де-ж на землі є царство Боже?

Епіскоп.

Тут.

Неофіт-раб.

У Римі?

Епіскоп.

В нашій церкві.

Неофіт-раб.

В катакомбах?

Епіскоп.

Не говори „ось тут“ „чи там воно.“
Воно є скривсь, де Бог є в людських
душах.

Неофіт-раб.

Коли-ж він буде в душах всіх людей?

Епіскоп.

Тоді, коли Христос у друге прийде
на землю з неба.

Неофіт-раб.

(смутно).

Брат один казав,
Що літ аж тисяча минути мусить
Від першого до другого пришествя...

Епіскоп.

Се єресь брате, бо ніхто не знає
Ні дня, ні часу...

Неофіт-раб.

(впадає йому в річ і з радісною надією).

Значить, царство Боже
Настати може в кожен день і час?

Епіскоп.

Запевне так.

Неофіт-раб.

(Замислюється і знов смутніє).

Епіскоп.

Про що гадаєш, брате?

Неофіт-раб.

Я думаю... ось ти казав, що тут
У нас є царство Боже.. А чому ж
У нас тут є патріції, плебеї,
Ну, і раби? оглядає все зібрання, де-котрі
спускають очі в землю).

Християнин-патріцій. (виступає трохи на перед).

Душа твоя, мій брате,
Бентежитья даремне. Я патріцій,
А він мій раб (показує на старого чоловіка).
Але се так для світа,
А перед Богом ми брати обоє.

Неофіт-раб.

(до старого раба) Ти раб йому про люд-
ське око тільки?

Старий-раб.

Ні, я служу своєму пану вірно,
Не тільки зо страху, а й по сумлінню,
Як наказав Господь.

Неофіт-раб.

Коли ви рівні,
То нащо маєш ти йому служити.

Старий раб.

То Божа воля, що вродивсь він
паном,
А я рабом.

Неофіт-раб.

То значить, в царстві Божім
Є раб і пан?
(Старий раб мовчить)

Патріцій

Він тут мені не раб.
Тут я йому готов умити ноги,—
Ми зажили святого тіла й крові
У купі, при однім столі.

Неофіт-раб.

(до старого раба). І дома
Так само при однім столі їсте?

Старий раб.

Ні, брате, се-б зовсім не випадало!

Неофіт-раб.

Чому?

Старий-раб.

Бо так не личить... не подоба ..

Епіскоп.

(до неофіта-раба). Не спокушай його. Він
простий духом,

А царство Боже для таких най-
ближче.

Хто терпить все в покорі, той ща-
сливий,

Тому однаково, чи пан, чи раб,
Він буде тут у світі.

Неофіт-раб.

Ні, мій отче,

Ні, не однаково... (з поривом). Коли-б
ти бачив,

Як плакала моя дитина вчора,—
Воно-ж покірне, тихе немовлятко,—
До вечора без покорму зоставшись,—

На оргії прислужувала жінка
І ніколи було забігти в хату
Погодувать дитину. А тепер

Дитина наша хвора, тільки жінка
Не сміє плакати, бо пан не любить
Очей заплаканих в рабинь вродливих

Епіскоп.

Не треба плакати, хоч-би померла
Дитина ваша—їй велике щастя
На небі приготоване.

Неофіт-раб.

А панській
Малій дитині менше щастя буде,
Коли помре невинним немовлятком?

Епіскоп. (трохи збентежений). Невинні всі однакові
у Бога.

Неофіт-раб. (понура). То паненяті вдвоє щастя буде,
Раз на землі, а вдруге ще й на небі...

Старий раб. Не заздри, брате, не губи душі,
Святої чистоти їй не плями.
Нехай знущається твій пан-поганий
(Бо християнин так-би не знущався),
Він чистоти в твоїй сім'ї не знищить,
Поки в тебе і в жінки душі ясні.

Неофіт-раб. Ой не печи мене словами, діду!...
Пробач, не знаєш ти... сказати сором...
Е, що там сором для раба!. Скажу!
Яка там „чистота“ і „ясні душі“?
Моя душа гниє, коли я бачу,
Як жінка з оргії приходять часом
Вином розпалена, з вогнем в очах
Від сороміцьких співів, квіти в косах
Ще не зов'яли і такі яскраві
Супроти бруду в хаті видаються...
Одежу панську жінка поспішає
Змінити на верету рабську швидче,
Щоб не каляти в нашій „чистій“
хаті,
І я не раз у жінки бачив сльози
В такі хвилини... Звичка до роскошів
Уїлась їй у сердце, мов іржа,
Без них їй тяжко... Діду, я не міг
Не міг не бити її за ті сльози,
Хоч знав, що тим спротивлю їй ще
гірше
Огидну хату нашу..

Патріцій.

Брате мій,

Ти напути на нашу віру жінку,
Тоді вона вже плакати не буде
По марних світових розкошах.

Неофіт-раб.

Пане!—

Чи пак у вас тут кажуть „брате“
знаеш,

Не зважуся я жінки навертати
На нову віру. Хай вже ліпше плаче
По чистих шатах та по панській
хаті,

Ніж має плакати по чистоті
Душі своєї й тіла. Врятувати
Вона однаково себе не може,
То що їй з того, коли буде знати
Про гріх і святість. Краще хай не
знає.

Єпіскоп.

Хто по неволі согрішив, той чистий.

Неофіт-раб.

Та ми, раби, самі нераз незнаєм,
Що робим по неволі, що по волі...
Гріх, чи не гріх, а мука зостається...
Сказати тяжко... я не знаю сам,
Чи то моя, чи панська дитина...
Люблю дитину й часом ненавижу...

Стара жінка.

Гріх ненавидіть, то-ж дитя невинне.
(Глянувши на єпіскапа замовкає).

Єпіскоп.

І жінка часом мудре слово мовить.
(Молода але змарніла, убого вбрана жінка шось
шепоче на вухо поважній старій вдові-діаконіссі)

Діаконісса

(до єпіскапа). Дозволиш говорити чес-
ний отче?

Єпіскоп.

Кажі, але коротко.

- Діаконісса** (вказує на молоду жінку). Ся сестра
Бажає послужити свому брату
(вказує на Неофіта-раба).
- Епіскоп.** Як саме?
- Діаконісса.** Просить щоб його жона
Приносила дитину їй до хати,
Йдучи на панську оргію служити,—
Сестра своє годує немовлятко,
То вділить покорму і тій дитинці,
Та й доглядить до вечора сумлінно,
- Епіскоп.** (до молодої жінки). Се добре діло перед
Богом, дочко.
(Молода жінка покірливо схиляє голову).
- Діаконісса.** (до неофіта-раба.) Скажи своїй жоні нехай
приносить
Дитя до хати тесли Деодата—
На форумі Малому він живе—
І доручить сестрі Анціллодеї,
За догляд щирий може бути певна
(Молода жінка. Тихим голосом до Нефіта-раба).
- Анціллодея** Зроби мені сю ласку, милий брате.
- Неофіт-раб.** [зрушений]. Спасибі, сестро!
- Патріцій.** А до мене прийдеш,
Я дам тобі одежи ненової,
Але порядної, з моїх рабинь,
Ми з жінкою даєм їм білш ніж
треба,
То можуть і твоїй жоні вділити,
Коли твій пан не досить їй дає.
- Неофіт-раб.** [здержано]. Спасибі пане.
- Епіскоп.** [поправляє]. „Брате“
- Неофіт-раб.** [байдуже.] Хай і такъ

Християнин-купець. Казав ти, жінка любить чистоту,
А в хаті бруд. Приходь до мого
краму,
Я мила дам без грошей, певнопан ваш
Вам жалує його.

Неофіт-раб.

(з ледве скритою насмішкою).

Либонь що так.

Старшій діакон.

Ти може часом голодуєш, брате,
Здебільшого погани зле годують
Своїх рабів, то ти приходь до нас
Що-тижня на аґапу у неділю,
(Се в нас такі обіди для убогих),
Там матимеш поживну добру страву
Для тіла і для духа. Бо часами,
Як покинчиться вже трапеза вбогих,
Приходять і єпископ та найстарші
Христової зажити крові й тіла,
Подати нам науку благочестя,
Умити ноги браттям. Ти приходь
На дворище до мене. Я Олійник,
Агатофілом звуся, коло Термів
Моя оселя. Всяк тобі покаже,
Де мешкає „отой дивак багач,
Що любить годувати всю голоту“
Се так про мене гомонять погани.

Неофіт-раб.

(нічого не відповідає діаконіві і стоїть який час мовчки, вхопившись за голову).

До чого я дожився! Лихо тяжке!
Жебрущим дідом замолоду став!...
Кого мені клясти? Чи свого батька,
Що за довги продав мене в неволю?
Чи ті довги, чи того багача,

Епіскоп.

Купця на людські душі? Чи той день,
Той час, коли на світ я народився?
Нещасний, схаменися! заспокойся!
Жени від себе геть лихого духа
Гордині й распачу! Смертельний гріх
Оці твої прокльони, ще й в годину,
Коли тобі брати братерську поміч.
Так гойно призволяють.

Неофіт-раб.

Ой, та поміч,
Вона мені вразила серце вкрай...
Та глянь же ти на сю змарнілу
жінку

(вказує на Анфіллодею),

Вона ж як тінь. А в мене ж молода,
Здоровьям повна жінка, тільки син
мій,

Як сирота, за покормом бідує,
Чужій дитині долю заїдати,
Або вмірати мусить, поки мати
Вином і втіхою панів частує.
І я ще маю жебрати одежи
Отій своїй з біди гулящій жінці,—
З рабів рабині шмаття назбіраю,
Бо ніколи рукам здоровим прями,—
Не має часу, бо що день, то свято.
Ти кажеш, гріх клясти й распачувати,
А се ж не гріх голодних об'їдати
І голих обдирати? і кого ж?
Своїх братів, працьовників, рабів...

Діакон.

У нас дають, і вбогі і заможні

Неофіт-раб.

А, я забув, що можу взяти мила
У брата-крамаря зовсім задурно,

Щоб трохи обхаючить рабські злидні,
Аби не так уже кололи очі
У царстві Божому братам богатим,
А то ще прийде часом брат убогий
На ту агапу раз на тиждень їсти,
Та розпростре свої брудні верети
На лаві поруч білої туніки
І вишитої тоги. (До патріція). Ти подякуй
Свому товаришу за теє мило,
Бо може прийдеться умити ноги
Мені для християнського братання,
То все ж таки вони чистіші будуть,
Як я їх дома трошки милом змию,
Пожалую ручок патріціянських.

(Патріцій спалахує але стримується і тільки поглядає на єпископа).

Єпископ.

(ще тихим, здержанним голосом, але вже сурово).

Який злий дух тобі обмарив серце?
За віщо ти своїх братів караєш
Ідкими та вразливими словами?
Що ми тобі вчинили, що ти маєш
Супроти нас?

Неофіт-раб.

Я маю жаль до вас,
Великій жаль. Я досі був рабом,
Невільником, запроданим в неволю,
Забраним силоміць, а ви тепер
Ще й жебраком мене зробити хтіли,
Щоб я по волі руку простягав
По хліб ласкавий. Ви мені хотіли
Поверх ярма гіркого—ще й солодке,
Поверх важкого—легке наложити,
І хочете, щоб я ще вам повірив,
Немов мені від того стане лехше.

Єпископ.

Се ми тобі по щирости казали,
По слову Божому.

Неофіт-раб

А я не вірю
Ні в щирість вашу, ні в такі слова,
Як би ви щиро допомогти хотіли—
Он маєте на волтарі срібло
І золото—замість отіх аґап
Могли б рабів з неволі викупляти,—
(до Патріція). Ти, пане, міг би відпусти-
ти й дурно,
А ми б уже сами собі дістали
Одежі й хліба.

Єпископ.

Хто такі ми,
Щоб волю Божу одміняти мали,
Кому рабом, кому з нас вільним
бути?
Про що ти дбаєш? „Не єдиним
хлібом
Живе людина, еле й кожним словом,
Що з Божих уст виходить“

Неофіт-раб.

Ні їй мало
Самого хліба й слів, їй треба волі,
Инакше буде нидіти, не жити.
За те ж я маю жаль до вас великий,
Що ви мені замість того життя
Обітованного у вічнім царстві Божім
Даєте страву, одіж та слова.

Єпископ.

Не всі слова однакові, мій брате,
Слова Господні більш рятують душу,
Ніж людські всі діла.

Неофіт-раб.

Які ж слова?

„Терпливість і покора“ тільки й
чув я
Від вас сьогодні. Та невже вони
Рятують людські душі? Та невже,
За них ідуть на хрест, на наглу страту
І на поталу звірям християне?

Епіскоп.

Вони ідуть за те велике Слово
Якого всім словам людським не сила
Достоту розказати.

Неофіт-раб.

Що за слово?

Епіскоп.

Те слово—Бог. Він альфа і омега,
Початок і кінець. Ним все настало
І ним усе живе, і більш не має
Богів на світі окрім сього Бога.
Він є і слово, й сила, і життя,
А всі оті, що звалися Богами
В поганськiм світі,-идоли бездушні,
Або злі духи, слуги князя тьми.
І се за те нас мучать, распинають,
Що ми не хочем идолам служити
І князя тьми признати нашим богом
Бо ходимо не в темряві, а в світлі.

Неофіт-раб.

(палко підхоплює слова Епіскопа).

„Бо ходите не в темряві, а в світлі,
То й скинули терпливість і покору,
Як маску Міма, геть з свого обличчя,
Не хочете служити і коритись
Тому, чиєї влади ваші душі
Признати більш не можуть, проти
кого
Боротись вам велить сумління ваше,
Чи так я зрозумів тебе, мій отче?

Епіскоп. Так, лиш одно додати мушу я:
Ми боремось в терпливості й покорі.

Неофіт-раб. упалим голосом
І знов нічого я не розумію
Боротися в покорі... Що се значить?

Епіскоп. Ми боремося з духом не з людьми.
Ми платимо покійно всі податки,
Ми Кесаря шануємо і владу,
Не повстаєм ні словом, а ні ділом
Супроти них, а тільки князю тьми
Ні жертви, ні поклонів не даємо.

Неофіт-раб. А хто ж такий той кесарь, тая влада?
Хіба ж вони не слуги слуг того,
Кого ви князем темряви назвали?

Епіскоп В той час, як служать ідолам, а в
інший—
Вони начальники від Бога дані.

Неофіт-раб. Від Бога? від якого?

Епіскоп. Бог єдиний
На світі є, Бог Слово, Бог Любов,
Бог триєдиний, Батько, Син і Дух.

Неофіт-раб. То се він дав і кесаря і владу
Преторіанську та патріціанську
І владу над рабами богачів?

Епіскоп. „Нема на світі влади окрім тої,
Що йде від Бога“. Бог є царь и пан
Над усіма владиками земними,
Вони в його руці, і він помститься
Над ними за неправду, а не ми.

„Мені належить помста“ каже. Віч-
ний.

Неофіт-раб.

Коли ж та помста?

Єпіскоп.

Хто збагнути може
Шляхи Господні?

Неофіт-раб.

Може аж тоді,
Як царство Боже стане по всім
світі,
Коли Христос на землю вдруге
прийде?

Єпіскоп.

Тоді напевне буде Божій суд.

Неофіт-раб.

А потім що?

Єпіскоп.

Одна отара буде,
Єдиний пастирь.

Неофіт-раб.

А при нім не буде
Помішників, намістників Господніх!
Ніяких тих начальників над нами?
І вже тоді не будуть більше люде
У думці вільні, а в житті раби?

Єпіскоп.

Не знаю, свого слова нам не дано
Від Господа Христа й його посланців.

Неофіт-раб.

Отак?.. промене ж, хай воно й ніколи
Те царство Боже не приходить!

Старший раб.

(з невимовним жахом). Боже!

Рятуй нас від гріха! Що він говорить?
(Вся громада, християнська гомонить; окремих слів
не чутно, але гамір, як хвиля росте, наповняє крип-
ту і луною розкочується по темних переходах
катакомб)

Єпіскоп.

(підіймає руку в гору. Дужим голосом).

Мир, браття вам! (до Неофіта-раба) По-
кайся, нечестивий,
Візьми назад слова ті необачні,

Бо гірш тобі на тому світі буде,
А ніж на сьому. Хто на сьому світі
Не хоче царства Божого вбачати,
Той втратить і небесне царство
Боже.

І буде вергнутий в гегену люту,
Депломінь негасимий, плач іскрегіт,
І де робак до віку точить серце.

Неофіт-раб.

(палко). Ні, не покаюсь. Ти, старший,
даремно

Мене гегеною лякаєш. Маю
Гегену ту що дня і що години,
Навколо себе чую плач і скрегіт,
Що дня мені робак той точить серце.
То ж він мене привів сюди до вас
Шукати правди, волі і надії,
А що я в вас найшов? Слова облудні
І марну мрію про небесне царство
Та про царя єдинаго в трьох лицах
Що над панами нашими панує,
І їм дає над нами панувати
Від першого до другого прищестя,
А може й далі. Може ж і по смерти
У тім небеснім вашім царстві Божім
До віку буде так, як тут до часу,
Безплотні душі ваші будуть вічно
Терпіти і „боротися в покорі.“

Сей рабський дух (на старого раба) і там
служити буде

Не тільки з остраху, а й по сумлінні
Душі патріціанській можновладній,
Сей (на крамаря) буде важити добро і зло

І чистоту по часточках вділяти,
Сей (на діакона) раз на тиждень буде
роздавати
Духовну страву отакій голоті,
Як хоч би й я, а ми вже, злидарі,
Стоятимем тихенько та покірно,
Немов старці перед богатими панами,
Ждучи, який нам знак подасть єпіс-
коп,
Чи він хоч слово мовити дозволить,
А може нам звелить співати гімни
Єдиному цареві всіх царів
І панові усіх рабів небесних.
Ні, далебі не знаю, чи не краще
Було б мені в самій гегені вічній,
Ніж у такому рабстві безнадійнім
З якого й смерть вже визволить не
може.

Єпіскоп.

(що вже скільки раз намагався перервати ту мову і стукав патерицею об землю, гнівним і грізним голосом покриває слова неофіта-раба).

Геть, відійди від мене, сине тьми!
Лиши сей збір! Чого сюди прийшов
Бентежити святу громаду нашу?
Нащадку злий єхидни, скрийся в
нору,
З якої виліз на погибель душам!

Неофіт-раб.

Ні, ти мене не смієш прогоняти,
Бо я сюди прийшов по твоєму слову,
Повіривши обітниці лукавій
Немов би тут знайду любов і спокій
І вічнеє життя. А ви забрали
Остатній спокій і любов остатню,

Навіки отруїли, і тепер
Душа моя вмірає. Я не знав,
Що значить гріх, я тільки знав не-
щастья,

А ви мене навчили, що то гріх
І нечисть перед Богом. Я був пе-
вний,

Що смертю покінчаються всі муки,
А ви мені відкрили ціле пекло
В просторі вічності за гріх наймен-
ший.

Так мусите ж ви дати оборону
Від безлічі гріхів отих пекельних.
Учили ви мене любити ближніх,
Так навчіть мене їх боронити
А не дивитись, опустивши руки,
Як в рабстві тяжкім браття по-
гибають.

Все ваше милосердя, наче латка
На ветоші злиденного життя
І тільки гірше злидні виявляє.
Чи молоко чужої жінки дасть
Моїй дитині ніжність материнську?
Чи верне чиста одіж чистоту
Моїй що дня плямованій дружині?
Чи я забуду серед ваших зборів
Мою сумну, зганьбовану оселю?
Не хліба хочу я, не слова прагну,
Любови чистої без плям бажаю,
Без заздрощів, без сумнівів нечистих,
До ясної надії пориваюсь,
Що я хоч здалека побачу волю,
Що хоч мій син, онук, найдальший

правнук.

Такого часу діжде, як і слово,
Ганебне слово „раб“ із світа зникне.
Жадаю віри в ту святую силу,
Що розум просвітить у найтемніших
І всіх людей збере в громаду вільну
Без пастиря-дозорця і без пана,
А не в отару з пастухом свавільним
Та з лютими собаками, тремтячу
Від голосу вовків, левів, шакалів,
Гієн, лисиць і всякого хижацтва.
Не я один духовну спрагу маю,
Не я один так серцем голодую,
Багато нас таких. Мені казав
Один товариш-раб, що десь над
Тібром,
Як перейти отруєну Маремму,
Є табор потайний рабів повстанців.
Утомлені своїм довічним рабством,
Вони гадають розірвати пута
І скинути ярмо з своєї шиї.

Патріцій.

Ти думаєш вони на довго скинуть?

Неофіт-раб.

Хоч би на мить, і то вже варто
труду!

Я сподівався на довічну волю
В громаді вашій, але ви й на мить
„Солодкого ярма“ нездатні скинуть,
Так чи не краще залишити мрії
Про вічне і піти на часове,
Замість агап на оргію криваву?

Патріцій

Скажи-на хрест і на ганебну страту.

Неофіт-раб.

Ей, християнине! з якого часу
У вас ганебною зоветься страта?
Невже се ви жахаєте хрестом?
Адже ж Мессія ваш не посоромивсь
У купі з розбишаками конати
На тім хресті.

Епіскоп.

Він освятив хреста,
А не розбійники. Він вратував їх,
А не вони його.

Неофіт-раб.

Овва! Невже?
А може б він не царював на небі,
Не панував над душами людськими,
Як би не проливалась тая кров
Розбійників, повстанців, непокірних
На пострах всім рабам і „простим
духом“,

М Бо може терпеливість і покора,
Давно б полинули з землі на безвість,
Як би мара прибитих на хрестах
Кривавих розбишак нас не лякала
Погрозою даремнаго сконання.

Молодий християнин. Терплячих і покірних не лякає
Смерть на хресті за того хто,
приймає
За всіх нас муки хрестні

Неофіт-раб.

Так на те
Він їх прийняв щоб ми, їх знов прий-
мали?
То деж він той рятунок. в чім той
викуп
Гріхів усього світа, як і знов
Що дня криваві викупи даються?

Епіскоп.

Той викуп там на небі. Наше цар-
ство
Не сього світа. Хай тіла вмірають
Аби повік жили блаженні душі.
Христос віддав і плоть, і кров свою
В поживу вірним, а такі ледачі
Раби лукаві, як ось ти, марнують
Святий той дар, і він даремне гине.

Неофіт-раб.

А мало нас погинуло даремне,
Кривавих жертв усім богам непра-
вим,
Та гине й досі за того Царя,
Що, кажеш ти, на рабство осудив
нас?
Хто зміряв шлях, обставлений хре-
стами
Що ми, раби, одвіку перейшли?
Хто зважив кров, що досі ще не
впала
На голову катів, а все тяжить
На дітях тих замучених героїв?
По тій крові, немов по багряниці,
Постеленій для кесарських тріумфів,
Пройшла богів фаланга нечисленна
З землі на небо. Доки буде слатись
Під ноги їм, тиранам безтілесним,
Богам, безкровним, неживим при-
марам
Живої крові дорога порфіра?
Своєї крові я не дам ні краплі
За кров Христову. Як що тільки
правда,

Що він є бог, нехай хоч раз про-
льється

Даремне божа кров і за людей.
Мені дарма, чи бог один на небі,
Чи три, чи триста, хоч і міради,
За жодного не хочу помирать,
Ні за царя в незнаному едемі,
Ні за тиранів на горі Олімпі,
Нікому з них не буду я рабом,
Доволі з мене рабства на сім світі!
Я честь віддам титану Прометею,
Що не творив своїх людей рабами,
Що просвітив не словом, а вогнем,
Боровся не в покорі, а завзято,
І мучився не три дні, а без ліку,
Та не назвав свого тирана батьком,
А деспотом всесвітнім, і прокляв,
Віщуючи усім богам погибель.
Я в слід його піду. Коли загину,
То не за нього—він не хоче жертви—
Але за те, за що і він страждав.
Нехай нікого хрест мій не лякає,
Бо як почую я в своєму серці
Святий вогонь, і хоч на час, на мить
Здолаю жити не рабом злиденним,
А вільним, непідвладним, богорівним,
То я щасливим і на смерть піду,
І без докору на хресті сконаю.

Анціллодея.

(Раптом заходиться невтримливим риданням).

Неофіт-раб.

(Лагідно). Чого ти сестро? Що тебе
вразило?

Чи я тебе образив прикрим словом?

Повірь мені, я не хотів того.

Анціллодея.

Ні брате... не образив... тільки...
шкода...

Так жаль мені тебе... загинеш певне...

Епіскоп.

Не плач. Лукавий раб—не вартий.
сліз.

Він поклонився духом Прометею,
А той єсть Сатана, одвічний змій,
Що спокусив на гріх і непокірність.
Нема сьому рабові ні рятунку,
Ні прощі. Він занапастив себе.
Покиньмо нечестивця, одсахнімось,
Ходім од зла і сотворімо благо.

Неофіт-раб.

А я піду за волю проти рабства,
Я виступлю за правду проти вас!
(Вся громада рушає з свічками в руках. Епіскоп
попереду. Неофіт-раб іде сам, окреме, другим пере-
ходом в иньший бік).

3 0112 077653233

